

Tjener eller herre?

Om kirken som pedagogisk aktør overfor barn og foreldre

AV ERLING BIRKEDAL

erling.birkedal@iko.no

I Den norske kirke døpes hvert år 40-50.000 barn. For kirkens ledere er det en klar sammenheng mellom dåp og opplæring, der en ønsker å involvere både foreldre og barna i kirkens opplæringstilbud. For foreldre som sender sine barn til kirken er dette ikke like selvfølgelig. Foreldres ønsker og forventninger til kirken som pedagogisk aktør er svært forskjellige. Noen er glad for alle tilbud kirken gir. Noen synes det er nok det barna lærer i barnehage og skole, og har ikke ønske om noe mer. Noen har ikke tenkt på opplæring, men ønsker primært dåpen som en rituell ramme for livet. Noen er usikre på hva opplæring vil innebære og hva kirken forventer.

I denne artikkelen stiller jeg spørsmålet om det er foreldres ønsker som skal ligge til grunn for kirkens trosopplæring eller om det er kirken, ved sine ansatte og besluttede organer, som skal bestemme hva og hvordan dens tilbud skal være. Skal kirken være «tjener» for foreldres ønsker eller skal den være «herre» ved å bestemme innholdet og ved å stille bestemte krav til barn og foreldre? Dette aktualiserer igjen hvilket kirkesyn en har og om en betrakter alle foreldre til dømte barn som en del av kirken eller om noen foreldre i realiteten betraktes som å være utenfor kirken.

Det er et mål for denne artikkelen å utfordre oss som er ledere i kirkens opplæring til å lytte til og å ta på alvor foreldres perspektiv når vi skal utøve vår pedagogiske praksis. For det før-

ste vil jeg drøfte forståelsen av sammenhengen mellom dåp og opplæring, på grunnlag av det faktum at det er svært ulik praksis blant foreldrene. Deretter drøftes innholdet i det tilbud som gis barna. Videre drøfter jeg kirken som en aktør i det sosiale samspillet med foreldre, før jeg til slutt har en kort refleksjon om kirke og kirkemedlemmer i et tjenesteteteoretisk perspektiv. Hvert avsnitt starter med en omtale av hva et utvalg av foreldre tenker, og deretter drøftes dette som en utfordring for kirken. Aller først har jeg en kort presentasjon av det empiriske grunnlag for artikkelen.

Empirisk grunnlag

Det empiriske grunnlaget for denne artikkelen er intervju med småbarnsforeldre som har døpt sine barn, og som har erfaring med barnets deltakelse i kirkelige tiltak. Hele prosjektet er presentert i KIFO Rapport Nr. 29, «Læringsmiljø og deltakelse» (Birkedal 2006). Her var problemstillingen: «hva er det som kjennetegner læringsmiljøet og relasjonen mellom kirke og småbarnsforeldre i menigheter der relativt mange foreldre medvirker i kirkens dåpsopplæring?» Dette var en empirisk undersøkelse i 2005, fra to folkerike menigheter i Nedre Romerike prosti, i Borg bispedømme, Skedsmo og Lørenskog. Informantene var konsentrert om foreldre til barn i alderen 3-6 år, og som betegner seg selv som «passive kirkemedlemmer» ved at de vanligvis ikke går

til gudstjeneste. Disse foreldrene er ikke aktive i kirken, utenom deltakelsen med barna. I Skedsmo deltok barna i klubb for 4-åringer eller dåpsskole for 6-åringer. I Lørenskog deltok foreldrene, sammen med sine barn, i familiekor. Til sammen er 13 foreldre intervjuet. Jeg legger til grunn et tjenesteteoretisk perspektiv og spør etter hva disse foreldrene ønsker av kirken tilbud og tjenester overfor sine barn. Når jeg videre i artikkelen bruker begrepet «foreldre» er det disse foreldrene jeg har i tankene. Samtidig er det gode grunner til å tro at disse foreldrene ikke skiller seg vesentlig ut fra foreldre flest som døver sine barn i Den norske kirke.

Sammenheng mellom dåp og opplæring?

En kan dele de foreldre som bærer barn til dåpen i hovedsak i to grupper. For det første er det de foreldre som ikke ser noen direkte sammenheng mellom det at de har døpt sitt barn, og kristen oppdragelse eller deltagelse i kirkelige aktiviteter. For det andre er det de som ser en slik sammenheng og opplever et ansvar knyttet til kristen oppdragelse etter at en har døpt barnet. Disse foreldrene er, etter min erfaring, i hovedsak foreldre som i stor grad har en selvforståelse som troende og kristne. Men også for mange av disse foreldrene er det uklart hva ansvaret innebærer, og en etterspør klarere signaler om hva kirken forventer etter at en har døpt barnet. At foreldrene opplever ansvar for kristen oppdragelse innebærer heller ikke at de umiddelbart føler en forpliktelse eller lojalitet til å delta i kirken aktiviteter for barna. Eventuell deltagelse i kirken aktiviteter motiveres heller ut fra egne ønsker, og ikke ut fra sitt løfte ved dåpen. De som betrakter seg som ikke-kristne synes å være enda fjernere fra en slik lojalitet.

At selve dåpshandlingen ikke umiddelbart fører til et aktivt bidrag fra foreldrenes side ved å sende barnet til en opplæring i kirkelig regi, er noe som også er bekreftet i flere forskningsrapporter (f. eks. Høeg 2000 og 2003, Øystese 2004). I Bjørgvin bispedømme fant en at mange foreldre ønsket å la barna lære om kristen tro på skolen og at de her kunne være med på å markere de store høytidene (Øystese

2004:59). Dette var også et av funnene i undersøkelsen «Folkekirke 2000» (Høeg mfl 2000). De samme holdningene bekreftes altså av det jeg har funnet blant «passive kirkemedlemmer» på det sentrale Østlandet (Birkedal 2006). Overraskende er det heller ikke at foreldre tenker på skolen, når skolens kristendomsundervisning inntil for få år siden i praksis var et svært viktig bidrag til kirkenes dåpsopplæring (se f.eks. NOU 2000:26, kap 2.1 og 3.2). Foreldre flest er ikke vant til å tenke på kirken som arena for opplæringen for barna, bortsett fra i konfirmasjonstiden.

Forståelse av ulike oppfatninger hos foreldrene

Det er en forskjell mellom på den ene siden foreldres refleksjon og handlinger når det gjelder sammenheng mellom dåpen og dåpsopplæringen, og på den annen side kirkenes omtale av sammenheng mellom dåp og opplæringen. Dette kan henge sammen med at foreldre har andre intensjoner for opplæringen enn det kirkenes ledere har. Foreldrene som er grunnlag for denne artikkelen er de som betrakter seg som «passive kirkemedlemmer». Dette er nødvendigvis ikke foreldre som har en «trosintegrerende intensjon» (Evenshaug og Hallen 1981), slike at de ønsker at barnet skal ha en tro slik kirken fremstiller denne. Den holdningen disse foreldrene representerer er mer en «åpen-for-alt-som-er-positiv-intensjon», slik Kristin Lorentzen beskriver det, etter samtale med foreldre til barn i dåpsskole for 6-åringer i 2000/01 (Lorentzen 2002). Dette er foreldrene som viser forholdsvis lite engasjement og forventning til det ideologiske innholdet i tiltaket overfor deres barn, bortsett fra at de viser tillit til kirken som arrangør. Det er det at barna trives i den aktiviteten som tilbys som er det viktigste.

For å forstå denne manglende refleksjonen hos foreldre, om sammenheng mellom dåpshandlingen og oppfølging av dåpen, er det naturlig å se dette ut fra foreldres begrunnelse for dåp. I «Folkekirke 2000» er det å følge en tradisjon den mest utbredte begrunnelse for å døpe sitt barn (Høeg 2002:38). Dåpshandlingen sees da på som en selvstendig rite som ikke

koples sammen med påfølgende opplæring. En skjelling mellom folks kollektive og individuelle relasjoner til kirken kan også gi oss en forståelse av ulik tenkning om sammenhengen mellom dåp og opplæring (se for eksempel Pettersson 2000). Den kollektive relasjon er det en viser til når en snakker om felles tradisjon og nasjonal kultur. Det individuelle er det som for den enkelte skaper mening. Det utelukker naturligvis ikke at den kollektive relasjonen også kan være med på å skape individuell mening. For mange kan det å døpe barnet forstås som en markering av lojalitet mot samfunnet og det en oppfatter som det norske. Dåpen oppfattes i seg selv som en del av den sosiale og kulturelle referanserammen for orientering og verdiskaping i samfunnet, der deltakelse i seg selv produserer mening (Høeg 2002:42-43). Denne meningen oppnås altså gjennom deltakelse i selve ritene, og sees nødvendigvis ikke i sammenheng med en påfølgende opplæring. Disse foreldrene bekrefter da gjennom sin handling og refleksjon (eller mangel på refleksjon) at deltakelse i de kirkelige ritualer har en egenverdi som kristne ytringsformer, også når en ikke tenker i samsvar med det som er etablert kirkelig norm. Det er da logisk at opplæringen i kirkelig regi, som er noen år etter selve dåpshandlingen, betraktes som selvstendige aktiviteter en forholder seg til mer uavhengig av dåpshandlingen.

Når en erkjenner at foreldre ikke ser en nødvendig sammenheng mellom dåp og opplæring, vil det altså være liten hensikt for kirken å forsøke å få foreldre til å delta i trossopplæringstiltak ved å appellere til en forpliktelse og lojalitet til dåpsløftet. En appell om lojalitet vil eventuelt ha størst gjennomslagskraft hos dem som i utgangspunktet deler kirkens egen oppfatning, og har en intensjon om trosopplæring. En må erkjenne at foreldre flest er myndiggjorte i forhold til kirken som institusjon. De tar sine selvstendige valg ut fra det som for dem oppleves riktig og passende, og ikke ut fra en lojalitet mot kirken. For kirken er det utvilsomt et langsiktig og ufordrende arbeid om en ønsker å gi alle foreldre som døper sine barn en forståelse av sammenhengen mellom dåp og opplæring, som samsvarer med den forståelsen

kirken forfekter. En enda større utfordring er det å ta den praktiske konsekvensen av dette, og innarbeide en vane om at kirken er en selvfølger og naturlig pedagogiske aktør fra småbarnsalderen til myndighetsalder, og ikke bare i konfirmasjonstiden.

Forventninger til læringsmiljøet og innholdet i opplæringen

Det er her to anliggende fra foreldrene jeg skal ta utgangspunkt i, nemlig deres forventninger til miljøet i kirken og deres forventninger til innholdet i opplæringen.

Foreldre som sender sine barn til kirken forutsetter at personalet er omsorgsfulle og gode i omgang med barna. Foreldre forventer at miljøet preges av respekt og åpenhet. Spesielt for de foreldre som ikke er vant til å være i kirkelig miljø er det viktig å oppleve at en blir akseptert og respektert for egne meninger. Blant de «passive kirkemedlemmene» er det foreldre som er usikre i forhold til et religiøst eller kirkelig miljø, da en selv ikke har noen erfaring med dette. Det kan for noen være en usikkerhet om det er noen bestemte holdninger eller atferd en må innrettes seg etter. En forventer og håper det skal være et miljø uten religiøst press, men en er altså usikker. Det kan også oppleves utrygt om en fornemmer at kirken har en agenda i oppdragelsen som er utenom det «alminnelige», det vil si noe en selv ikke har innsikt i. Det er for disse foreldre et ønske om åpenhet og informasjon om hva som skjer.

Det er ikke noen entydig holdning hos de foreldre jeg har snakket med når det gjelder profil og innhold på aktivitetene som tilbys deres barn. Alle er opptatt av at det skal være skikkelig og ordentlig. Kvalitet er viktig, men svaret på hva som er kvalitet for foreldrene er ikke entydig. Enkelte kvalitetsfaktorene har entydig stor oppslutning blant informantene. Det gjelder blant annet «at kirken fremstår som troverdig, til å stole på», «at kirken fremstår med åpenhet, gir frihet og viser seg fleksibel» og «at barna opplever trygghet og omsorg i et positivt miljø». De foreldre som viser stor usikkerhet til kirkens verdier markerer at enkelte av de religiøse kvalitetsfaktorene ikke er så viktige som de andre. Det gjelder

slike verdier som «å stå i en stor sammenheng – tradisjon», og «å få en opplevelse av eksistensiell tiltale, der en blir personlig engasjert» og «å få en opplevelse av høgtid i kirken».

Forventninger ut fra egne erfaringer

De fleste foreldre som ble intervjuet hadde selv en erfaring med deltakelse i kirken fra sin egen oppvekst. Det er grunn til å anta at de foreldre som har enda mindre erfaring med kirken har en enda mer skeptisk holdning til at barna skal delta i kirkelige aktiviteter. De som selv ikke har erfaringer med deltakelse i kirkelig aktivitet fra egen oppvekst, og heller ikke erfaringer gjennom tidligere deltakelse med egne barn, har lite grunnlag å vurdere hva kirkens tiltak går ut på. Uvitenskap og manglende erfaring kan i seg selv føre til en viss skepsis og tilbakeholdenhet. Slik kan en også forstå enkelte svar i undersøkelsen «Folkekirke 2000». Her ble foreldre blant annet spurt om de vil ha «hjelp fra kirken til å gi barnet/barna en kristen oppdragelse». Det var ca 1/3 av respondentene som svarte «ja» eller «ja, noe» på dette spørsmålet mens over halvparten svarer nei til dette (Høeg mfl 2000: 51). En kan kanskje forstå denne relativt lave oppslutningen om «hjelp fra kirken» som at foreldre ikke vil oppfattes som «hjelpetrengende». De ønsker ikke å ha kirken nært innpå livet eller å bli identifisert med kirkelige aktiviteter. En slik skeptisk holdning bekreftes av en mor som var med i et barnekor, sammen med sine små barn. Hun fortalte at hun hadde lyst til å være med på en weekend med koret, men at hun allikevel sa nei til å bli med etter å ha snakket med noen venninner. Hun ønsket ikke å vise overfor sine venner at hun «er med der liksom» (Birkedal 2006).

Når foreldre viser til det «alminnelige» og til barnehage og skole som arena for å få kristendoms-kunnskap, kan dette forstås både ideologisk og rent praktisk. For det første ønsker foreldre flest at barna skal få del i den allmenne kultur, og da er kristendommen inkludert, gjennom de fellesarenaene barnehage og skole er. Jeg forstår det slik at de ikke ønsker å skille seg ut og vise noe religiøst engasjement ut over det de oppfatter som det vanlige. For det andre kan det forstås som en praktisk ordning. Barna

er i barnehage og skole i en organisert tid. Å lage noe ekstra opplegg utenfor denne tiden, kan være upraktisk og kan virke konkurrerende med andre fritidsaktiviteter. Det er ikke ønskelig. En slik tolkning peker i retning av at det ikke er innholdet i det kirken står for eller ønsker å formidle til barna som foreldre flest er skeptiske til. Det dreier seg heller om en skepsis til å la seg involvere i kirkelige tiltak som krever et engasjement og aktiv handling for deltakelse. Videre viser det en skepsis til å ha et nærmere eller mer direkte forhold til kirken enn det de oppfatter som vanlig for folk flest. En ønsker ikke å skille seg ut. En strategi for kirken, for å imøtekomme dette hensynet, blir da å alminneliggjøre sine trosopplæringstiltak. De må fremstå som noe som gjelder alle eller i alle fall mange, og ikke noe som oppleves å være for de få eller de som har bestemte holdninger eller meninger.

At allmenne kvaliteter, slik som å være omsorgsfulle og gode med barn, er det aller viktigste for foreldre betyr imidlertid ikke at de religiøse kvalitetsfaktorene ikke er viktige. Foreldrenes forventninger kan forstås som en bekreftelse på at mellommenneskelige relasjonene og kvaliteter er helt grunnleggende. Dersom disse ikke er til stede, så vil ikke foreldre sende barna til kirken. Slike krav gjelder nok ikke bare overfor kirken, men tiltak for barna rent generelt. Det betyr igjen at kirken ikke kan ta lett vint på disse grunnleggende verdiene, og tenke at en setter bare fokus på det religiøse, det som er kirkens særpreget. For å si det på en annen måte: en kan ikke overse de grunnleggende menneskelige behov når en arbeider med barn.

Når det gjelder foreldrenes ønsker og forventninger til det jeg omtaler som religiøse kvalitetsfaktorene, er det mer variasjon enn samstemmighet som er bildet. Jeg tolker det slik at dette avspeiler foreldrenes ulike religiøse holdninger og følelser. Dette betyr igjen at det er vanskelig å finne noen objektive kriterier for kvalitet på innholdet i kirkens tiltak, når en spør foreldre. Ønsker om kvalitativt innhold vurderes ut fra subjektive erfaringer og forventninger. En kan gjennom undersøkelser finne frem til hva foreldre flest, eller et utvalg av for-

eldre mener med god kvalitet. Men en kan ikke i praksis forholde seg til gjennomsnittsførelere. En har bare med individer å gjøre, med deres unike livserfaring og deres individuelle forventninger.

Når en ikke kan finne frem til objektive kvalitetskriterier som kan gjelde alle, må en erkjenne at det optimale tiltaket som kan tilfredsstille alles ønsker ikke finnes. Samtidig er dette en mulighet og en utfordring til å møtekomme ulike ønsker og forventninger gjennom en variasjon av tiltak. For å makte en slik differensiering og tilpasset opplæring må en ta utgangspunkt i de ulike forutsetninger og behov. Det kan skje ved flere parallelle tiltak med ulik kvalitetsinnretning, til én og samme aldersgruppe. Det kan også være variasjon i metode og kvalitetsinnretning på et og samme tiltak over tid. En kan tilstrebe variasjon ved å ha flere ledere som ved ulike tilnærminger og kvalitetsfokus, ut fra sin kompetanse, gir ulike opplevelser og tilnærminger for deltakerne. (At det er en stor utfordring å få tak i et tilstrekkelig omfang av kompetente ledere er et spørsmål for seg som ikke drøftes her.)

Bred deltakelse – en utfordring til variasjon

Det er i reform for trosopplæring et ønske om at alle dømte barn skal delta i kirkens trosopplæringstiltak. Dette er et ideelt og nødvendig utgangspunkt for kirken. Vi står her imidlertid straks overfor store utfordringer, også når det gjelder å videreføre den gode kvalitet på tiltakene. Når foreldre uttaler at de forventer omsorg og godt miljø for sitt barn, bygger de på egne erfaringer om at slik er det i kirken. Deres erfaring er knyttet til avgrensede miljø med forholdsvis god tilgang på voksne ledere. Når en eventuelt skal involvere mange flere barn vil det i seg selv bety at en må arbeide aktivt for å opprettholde standarden med god omsorg for det enkelte barn. Det som er god omsorg og kvalitet for en liten gruppe er nødvendigvis ikke god kvalitet for en stor gruppe. Alle grupper og aktiviteter har et metningspunkt med hensyn til hvor mange deltakere som er tjenlig. Det kan ikke bli for mange for at gruppen skal fungere. Grupper som er basert på en bestemt aktivitet eller arbeidsmåte kan rett og slett bli

en begrensning i seg selv. En tradisjonell arbeidsform kan bli et hinder for en ideell målsetning om at flere eller alle skal være med. Spørsmålet blir da hvordan en skal legge til rette tiltak som ikke skal ha slike begrensninger og på den måten være avvisende for andre. Her kan vi ha noe å lære fra erfaringer med konfirmantundervisningen, der det er store årskull. En har her erfaringer med å håndtere dette på i alle fall to måter. En lager alternative grupper, med variasjon og mangfold i innhold og aktivitet. Videre lager en parallelle grupper som har samme opplegg, men på annen tid. For at kirken skal ta på alvor sine intensjoner om bred deltakelse i trosopplæringen, må en ta høyde for at det kan bli flere parallelle grupper for også andre årskull enn bare konfirmanter.

Utfordringer knyttet til ulike forventninger og behov for differensierte tilbud er igjen en stor oppgave for kirken med å sikre en god kompetanse hos både ansatte og frivillige medarbeidere. Det er viktig å ha en faglig kompetanse som setter ledere i stand til foreta de nødvendige faglige og didaktiske drøftelser og avgjørelser som er nødvendige. Når en skal forholde seg til «foreldre flest» innebærer dette også foreldre med høy kompetanse på ulike saksområder, inkludert det pedagogiske. For å skape nødvendig tillit overfor foreldre og andre aktuelle samarbeidspartnere er det nødvendig at en har en reell kompetanse og et språk som kommuniserer med andre kompetente personer, foreldre inkludert.

Det allmenne og det spesielle

Den variasjon som er mellom foreldre med hensyn til ulik vektlegging av de allmenne verdier og de religiøse verdier i opplæringen, aktualiserer spørsmålet om hva kristen oppdragelse og trosopplæring er. Noen foreldre vil hevde at det å lære om bibelfortellinger, bruk av aftenbønn og å bli kjent med kirken er kjennetegn på en kristen oppdragelse. Samtidig er det andre som vil fremheve at det primært er de alminnelige gode holdninger, med vekt på menneskets likeverd og andre god etiske holdninger, som er det barna bør få med seg fra kirka. De foreldre som hevder det siste forven-

ter at kirken skal være allmenn, og sånn sett ivareta mye av det som andre samfunnsinstitusjoner også bidrar med. Dette kan fra en side sett være helt uproblematisk. Men det kan også sees på som et dilemma. Samtidig som kirken støtter opp om det allmenne, må kirken spørre seg hva det er som kirken må gjøre og prioritere som andre ikke kan eller skal gjøre. Når en i den offentlige utredningen om dåpsopplæringen som ble presentert i 2000 bruker det allmenne ordet «livshjelp» om visjonene for kirkens oppdrag, føyes det raskt til at det er en hjelp til «å tolke sitt liv i lys av evangeliet» (NOU 2000:26, s.50). Med begrensede ressurser er det forståelig at kirken ikke kan gi alle typer «livshjelp». Poenget i ovennevnte sitat er at det kirken bidrar med skal fungerer som hjelp til å leve, for barn og unge. Det er innlysende at det må være en begrensning for kirken som organisasjon og som selvstendig aktør. Det er ikke mulig å tilfredsstille alle de subjektive kvalitetsbehov hos foreldre til de dømte barna. En strategi for kirken kan heller være å støtte opp om andre gode tiltak i et lokalsamfunn, og anbefale det for de dømte barna, uten at det foregår i kirkens regi. At kirken konsentrerer sin virksomhet om det som er kirkens kjerneverdier, kan bety at enkelte av kirkens dømte medlemmer vil trekke seg tilbake og ikke være der med sine barn. Variasjonen av oppfatning blant foreldre kan også innebære at det for noen foreldre er en reell verdikollisjon mellom det kirken står for og formidler og det en ønsker for sine barn.

Kirken som aktør i et sosial landskap

De foreldrene som ikke er aktive gudstjenestedeltakere opplevde at de kom «utenfra» når de kom med sitt barn til kirke, selv om de var medlemmer i kirken. De beskriver menigheten som et sosialt miljø, på linje med det som er i andre foreninger og organisasjoner. Det er påfallende at alle de foreldre som var med i nevnte undersøkelse var blitt med i aktiviteten med sine barn gjennom bekjentskaper. Det var enten ved kjennskap til de som var ledere i kirken eller gjennom kjennskap til andre deltakere i det aktuelle tiltaket. Noen hadde møtt representanter fra kirken på en annen arena i

lokalmiljøet enn i kirken, slik som foreldremøter, idrettslag, musikklag. Foreldrene kom altså ikke med sine barn til kirken bare ved informasjon i en brosjyre, annonse eller lignende.

De foreldrene som i utgangspunktet hadde en usikkerhet og manglende kjennskap til kirken fra før, gav generelt uttrykk for at de var positivt overrasket over hvor bra kirken var, etter at de hadde fått en viss erfaring. Dette kan naturligvis være uttrykk for at de hadde et bilde av hvordan det er i kirken som ikke er reelt. Det kan være formet ut fra egne erfaringer som barn eller av medieomtale som ikke stemmer med den virkeligheten de møter lokalt. En slik positiv overraskelse kan også være et signal om at kirken i for liten grad viser seg frem, og markerer hvilke verdier en står for, og hvilken arbeidsform en har. Det kan også være tegn på at det allment er liten kunnskap om kirkens virksomhet for barn.

Flere foreldre som var med i undersøkelsen påpekte at kirken bør være mer utadventd og offensiv i informasjon om sin virksomhet. Det ble også uttrykt ønske om at ledere i kirken skal være synlige i det offentlige rom. Jeg oppfatter dette ønske både som et faktisk behov for informasjon og som uttrykk for et ønske om en synlig og åpen kirke. Foreldre ønsker en kirke som er åpen og allment tilgjengelig. De ønsker ikke en kirke som oppleves som en lukket eller liten religiøs aktivitetsklubb. De foreldre som nevner dette er vant med, og har innordnet seg til et samfunn med en mye mer aggressiv markedsføring fra ulike aktører overfor barna enn det de erfarer fra kirken. De er vant til å få en mengde informasjon og tilbud fra andre institusjoner og organisasjoner. Derfor mener de at kirken heller ikke bør være noe dårligere på dette området.

Den lokale kirken som sosial organisme

Flere uttalelser fra foreldrene minner oss om at den lokale kirke/menigheten fungerer som andre sosiale organisasjoner, der mennesker kommer sammen. Det er lett synlig hvem som er de aktive, som føler seg trygge og «innenfor» og hvem som er mer passive/perifere. Når en kommer ny inn i et slikt miljø er det lett å føle seg litt «utenfor». «En tar i alle fall ikke initiativ

overfor et slikt miljø», som en av foreldrene sa. En må regne med at det er en lang prosess å bli såkalt innenfor i et kirkelig miljø. Forskjellen som de opplever mellom de aktive og passive er et faktum som i å for seg ikke er annerledes enn det vil være i enhver organisasjon/samling. Men det tar litt tid før en kan betrakte seg selv som «aktiv», som en del av den indre sirkel. «Det krever tid å la seg involvere», som en sa. Det kan også være et fiktivt forventningspress som hindrer deltagelse. Det er noen som gir uttrykk for en indre sperre for å la seg involvere i kirken, at en må være troende og innfri «mine krav til meg selv». En annen sa det slik: «En slenger ikke bare innom kirka ... jeg forventer jo litt av meg selv også ... en tro kanskje ...». Slike forventninger som er en del av de indre forestillinger en har, er noe en nødvendigvis ikke kommer utenom.

Når en erkjenner kirken som en sosial størrelse utfordrer dette igjen kirkens ansatte og frivillige ledere. Det er disse som representerer institusjonen og er med på å skape relasjoner som åpner eller lukker for andre til å komme inn i denne sosiale konteksten. Det er hos foreldrene et ønske om at kirkens representanter skal opptre som synlige, troverdige og omgjengelige personer. Det at kirkens ansatte viser noe av seg selv og har mange relasjoner oppleves positivt for foreldrenes deltakelse. Foreldre til barn som inviteres til kirkens trosopplæring er som mennesker flest. De vil helst omgås mennesker en kjenner fra før. Flere av de jeg snakket med hevdet at de gjerne kunne tenke seg å vite mer om de ansatte. Dette er et signal om at kirkens staber kanskje bør markedsføre seg selv, og gjøre det noe mer personlig enn det som er vanlig. Kanskje bør en beskrive sine verdier, målsetninger og tiltak, kombinert med profilering av de personer som skal arbeide med barna. En konsekvens av at personlige relasjoner er viktig, er at alle erfaringer foreldre får med kirkelige representanter i ulike sammenhenger også blir avgjørende for hvordan de senere vurderer eventuell deltakelse i trosopplæring for sitt/sine barn. En strategi for å rekruttere barn og foreldre til kirkens tiltak er også å gjøre de som allerede er med mer synlige for andre. Det kan for eksempel

skje ved at disse utfordrer sine venner og kjente som har barn i den aktuelle alder, og at de eventuelt fremstår offentlig med sine anbefalinger.

Ulike former for tilhørighet

En kan stille spørsmål ved om det er mulig at alle foreldre og deres dømte barn skal være en del av det indre miljø. Når en organisasjon får mange medlemmer, slik som kirken, vil det være umulig at alle er i «den indre sirkel». De foreldre som omtaler seg som «passive kirke-medlemmer» opplever seg ikke å være i denne sirkelen. De må ha et alibi for å komme i kirken. Det er ikke naturlig å gå i vanlig gudstjeneste, selv om barnet deltar på en kirkelig aktivitet. Det må i tilfelle være en familiegudstjeneste der også barnet er med og skal bidra med noe. De samme foreldrene opplever imidlertid at de har en middels grad av tilhørighet til kirken. Når de er tilbakeholdne med å beskrive seg med sterk tilhørighet til kirken, tolker jeg det i sammenheng med at de samtidig beskriver seg som passive, og vurderer dette opp mot de mer aktive kirkegjengere. Det er da logisk at deres opplevelse av tilhørighet til en viss grad samsvarer med deltakelse. Det er påfallende at en av foreldrene som markerer størst tilhørighet til kirken også er den som viser størst skepsis til kristen tro. Hennes markering av relativt stor grad av tilhørighet kan forstås ved at hun opplever å ha tatt et forholdsvis stort valg ved at barnet skal være med i tiltaket i kirken. Ved denne deltakelsen kan hun nå oppleve en relativt sett sterkere tilhørighet til kirken enn hun gjorde før, og eventuelt større tilhørighet til kirken enn andre alternative miljø eller institusjoner. Ut fra et slikt resonnement kan foreldres opplevelser av tilhørighet best forstås som en deltakertilhørighet og ikke bare som en referansertilhørighet (Lundby 1987). For de som knytter tilhørigheten til kirken til et bestemt sted eller hus, vil imidlertid betegnelsen referansertilhørighet være mer passende.

Markedsføre sine positive verdier

Slike enkelte foreldre uttrykker seg om informasjon og markedsføring, kan det være et signal om at kirken i liten grad har forstått at en kon-

kurrerer om folks oppmerksomhet på et åpent marked. Dette kan være med å anspore en positiv prosess i kirken. Kanskje kirken i større grad bør markedsføre det enkelte av de «passive» foreldre sier: kirken står for positive verdier, og det er bra med en barnetro. Det gir trygghet. Gud er noe godt som tar vare på deg. Det må være mulig å markedsføre noe av det kirken vil med sin opplæring, og som gir gjenklang hos foreldre, uten at det skal oppfattes som platt eller naivt. Når en skal gå i gang med markedsføring av sine verdier setter en også i gang en positiv vurderingsprosess av egen virksomhet. Kirken og den lokale menigheten må da drøfte og velge en strategi for hvordan en vil fremstille kirken/menigheten og dens verdier og aktiviteter. En må også drøfte hvem som er målgruppen og hvilke verdier og forestillinger disse har. Kanskje en da også kommer frem til at en over lang tid må bruke mange kanaler og metoder, med noe ulike språkbruk, for å kommunisere godt med den store bredden av medlemmer i kirken.

Skape positive relasjoner og forventninger

Foreldre handler nødvendigvis ut fra de bilder og forventninger en har om kirkens tiltak, samtidig som en forholder seg til de relasjoner som skapes. For at en skal skape gode og sanne bilder forutsetter det igjen at en får erfaringer som skaper disse. Det er igjen et argument for at kirken bør ha forutsigbare og langsiktige planer for sine tiltak. Det kan for eksempel være at det er bestemte tiltak som gjelder barn i en bestemt alder som gjentas år etter år. En slik rytme for ulike former for høytider eller markeringer i ulike aldre er også skissert i utredningen som lå bak reform av trosopplæringen. Her lanseres en markering i hver 3-årsperiode (NOU 2000:26, s. 14-15). Med en slik systematisk plan kan kirken spille på forventninger om hva barna skal være med på. Det kan for eksempel skje i omtale i menighetsblad og lokalpresse, og ved distribusjon av en lokal plan. Kirken kunne også ved slike anledninger lage forslag til hvordan dagene kan markeres i hjemmet for å stimulere foreldre til å gjøre noe ekstra ut av dette. Erfaringen viser at det er mulig å innføre nye tradisjoner. For eksempel

ble utdeling av kirkebok til 4-åringer introdusert for bare en generasjon siden. I denne sammenheng gjelder det altså å tenke strategisk, systematisk og langsiktig. En slik positiv effekt av kirkens systematiske arbeid fortalte en mor om da hennes datter ble 4 år. Hun hadde lest i menighetsbladet flere år at barn som er 4 år skal få «Kirkeboka». Det var noe hun så frem til, da hennes datter kom i den alderen. Når dagen endelig kom syntes hun og datteren at de måtte gjøre noe ekstra ut av dette. De arrangerte kirkekaffe i hjemmet, og inviterte familie og venner. Boka ble tatt imot med stor glede og forventning, og ble tatt i bruk. Det ble for henne en positiv opplevelse, som utløste forventninger som var skapt over lang tid.

Det er en utfordring for kirken å planlegge langsiktig og systematisk. Det dreier seg også om å gi folk en opplevelse av at det å delta på opplæringstiltak er vanlig. Det er «slik gjør vi det» når barnet er 4 år, 6 år etc. Faste rutiner og tradisjoner skaper forventninger. Over tid vil en synliggjøring av slike tiltak danne en sannsynlighetsstruktur for nye foreldre, som igjen kan føre til deltakelse. For å bli synlig i det offentlige rom med kirkens tiltak, vil det da vært til nytte om det er et samspill mellom på den ene side lokale tiltak og planer og på den andre side nasjonale strategier og planer.

Noen avsluttende refleksjoner

Jeg nærmer meg nå svar på det innledende spørsmålet: skal foreldrenes ønsker ligge til grunn for kirkens trosopplæring eller er det kirken, ved sine ansatte og besluttede organer, som skal bestemme hva og hvordan dens tilbud skal være? Skal kirken være tjener eller herre?

Foreldre som døper sine barn, men ellers opptrer forholdsvis passivt i forhold til kirken, synes i hovedsak å være positive til det kirken står for, bare de kommer i kontakt med kirken. Kirkens personale må være seg bevisst at en forvalter ressurser, i form av tradisjoner, symboler, ritualer og tekster, som mange foreldre gjerne vil at deres barn skal få del i, selv om de selv ikke er jevnlig deltaker i kirkelige aktiviteter. Samtidig må en erkjenne at det også er foreldre som ikke har forestillinger om det religiøs

eller hellige, og heller ikke opplever at kirken har noen relevans for dem og deres barn. Her står kirken utvilsomt overfor store utfordringer med tanke på å involvere disse i en organisert trosopplæringen. En må imidlertid passe på den faren et fokus på aktiviteten og tiltaket i seg selv er. Det vil bli feil fokus om foreldre oppfatter at det å være døpt og å være kristen er ensbetydende med en bestemt form for atferd og et bestemt nivå på pedagogiske aktiviteter. En må akseptere ulike nivå i deltakelse i organiserte aktiviteter blant foreldre og de dømte barna, samtidig som kirken har et tilbud til alle. Det er ikke et mål i seg selv at barnet deltar i kirkens aktivitet. Det viktigste er at barnet får en oppdragelse og opplæring som gir en forankring og trygghet i den kristne dåp og tro. En slik opplæring kan også skje utenom den organiserte opplæringen i kirkelig regi. Ikke minst er hjemmet en sentral arena for slik læring. Det er da også en viktig oppgave for kirken å gi støtte til foreldre i deres opplæring og formidling av kristne verdier i hjemmet.

To strategier

Når en erkjenner at det ikke er samsvar mellom kirkeledere og kirkemedlemmers oppfatninger om trosopplæring, ser jeg at en kan jobbe ut fra to strategier. For det første kan en som kirkens ledere tilpasse seg det foreldre flest ønsker og forventer. For det andre kan en utarbeide en strategi for å få kirkens medlemmer til å få en forståelse av trosopplæring tilsvarende det kirkens ledelse har. I begge tilfeller forutsetter det at lederne i den lokale kirke (menighet) drøfter og kommer frem til en størst mulig grad av felles forståelse av trosopplæring og foreldrenes rolle i denne. En må blant annet drøfte om en ser på foreldre som medarbeidere, og at kirkens stab er en tilrettelegger, eller om kirken er tjenesteprodusent for noen som er «utenfor». Sannsynligvis vil en finne ut at en må gjøre begge deler. Både betrakte foreldre til dømte som en del av kirkefellesskapet og samtidig være tilrettelegger av kvalitative gode tilbud for barna, der foreldre og barn oppfattes som potensielle brukere av disse tilbudene, i konkurranse med andre tilbud de har.

Variasjon i metode

Jeg har ovenfor konstatert at foreldre har ulike forventninger til kirken, og har ulike oppfatninger av hva som for dem er god kvalitet på opplæringen. Det betyr igjen at det ikke er noen enkle og klare pedagogiske svar på hvilke metode en skal bruke for at opplæringen skal passe alle. Jeg tror ikke én slik metode finnes. Svaret ligger i variasjon ut fra de ulike ønsker og forventninger som finnes. Dette innebærer igjen at lederne i menigheten må inngå i en dialog med foreldre, slik at en får tak i de tanker foreldrene har. Kanskje en skal starte med en liten markedsundersøkelse, for å få vite noe om hva foreldre tenker i det lokalmiljøet en har sin virksomhet. Det ville i tilfelle være i tråd med en av de sentrale verdiene alle synes å være enig om: at barnet, og en selv som foreldre, må bli respektert, sett og bekreftet. Mange foreldre har i utgangspunktet en usikkerhet overfor det kirkelige miljøet, og har behov for å få trygghet i relasjonen til andre. Det er grunnleggende for at en i det hele skal bli med i et trosopplæringstiltak. Barna må trives og oppleve det godt å være med i tiltaket. For at dette skal bli en realitet må en føre en dialog og lytte til det foreldre sier.

Både tjener og herre

Jeg har lagt til grunn et tjenesteteoretisk perspektiv når jeg spør etter foreldres ønsker overfor kirken. Det at foreldre ser på kirken som en tjenesteytende institusjon har en parallell til den praksis og forvaltning en har i samfunnet ellers. En er vant til å være mottaker av tjenester, mens offentlige og private instanser er tjenesteytere eller produsenter. Et slikt teoretisk perspektiv legger til grunn at mennesket i utgangspunktet fritt velger tjenester i et åpent marked. Det er åpenbart at en kan stille spørsmål ved om foreldre velger så fritt, som en slik teori forutsetter. Det bekreftes også av det faktum at de aller fleste av de foreldre som var informanter i det omtalte forskningsprosjektet ikke valgte å sende sine barn til kirken alene ut fra en rasjonell overveielse. De hadde relasjoner til andre voksne personer som var med på det samme tiltaket som inviterte dem med. Dette er en påminnelse om at menigheter fun-

gerer som mange andre sosiale miljø. Det er en viss usikkerhet overfor miljøet. Det er en terskel for å bli aktivt med og det kan være en lang prosess å bli såkalt «innenfor» i miljøet. En opplevelse av et «innenfor» og et «utenfor» er igjen et paradoks i kirkens trosopplæring, der en henvender seg til kirkens egne medlemmer. Det er et paradoks å se på kirkens egne medlemmer som kunder når en betrakter kirken som én felles organisme, der dåpen er eneste medlemskriterium. En henvender seg til «sine egne». Samtidig er det et faktum at noen av kirkens aktiviteter for mange medlemmer oppleves som noe som er for de «aktive» eller «spesielt interesserte» og at de ved en eventuell deltakelse kommer «utenfra».

Det er også en innebygd spenning i å bruke et tjenesteteteoretisk tenkning i kirken. Er det mulig for kirken å tilby det brukerne ønsker, når en samtidig skal være en institusjon med bestemte intensjoner og verdier? På den ene side vil det være problematisk dersom en bruker- og tjenesteorientering skulle bety at kirken ikke er opptatt av sine tjenester på egne premisser. Kirken må nødvendigvis ut fra et teologisk perspektiv svare på hva dåp og dåps- eller trosopplæring er, og slik sett være en tjenesteprodusent som også forteller brukeren hvilke tjenester en har behov for. Så lenge kirken skal være kirke må en kvalifisere opplæringen og definere et innhold i denne opplæringen, til forskjell fra all annen form for opplæring for barn og unge. Dersom kirkens opplæring ikke ivaretar det som er særpreg for en dåpsopplæring eller trosopplæring vil den så å si opphøre å være trosopplæring, og kirken vil opphøre å være kirke. På den annen side vil det være nødvendig for kirken å lytte til hva brukeren (i dette tilfelle foreldrene) har av ønsker og behov. Spørsmålene blir om folk opplever at tilhørighet til kirken og mottak av kirkens tjenester tilfører deres liv en merverdi. Om de kan svare positivt på det, vil igjen være avgjørende for om de fortsatt vil opprettholde relasjonen til kirken og ta del i dens tjenester. For å oppnå dette kan en imidlertid ikke usynliggjøre hva kirken står for. Om kirken skal tale overbevisende om behovet for opplæring, må en tydeliggjøre hvilke verdier en står for og hva opplæringen

vil formidle av holdninger, kunnskaper og ferdigheter. En må synliggjøre hvilke kvalifikasjoner barna får ved å delta i den kirkelige opplæringen. Ut fra et slikt perspektiv blir det en utfordring for kirken å utvikle en systematisk brukerorientert kvalitetstenkning. Her er det et både – og. Kirken må være en «tjener» for foreldrene og samtidig være «herre» ved å formidle bestemte verdier ut fra sin tradisjon og lære.

Litteratur:

- Birkedal, Erling 2006: *Læringsmiljø og deltakelse. En undersøkelse av relasjonen mellom menighet og foreldre i kirkens trosopplæring*. KIFO Rapport Nr. 29. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim.
- Evenshaug, Oddbjørn og Dag Hallen 1981: *Barnedåp og oppdragelse. Hva ønsker og mener småbansforeldre i storbyen?* Luther Forlag.
- Høeg, Ida Marie, Harald Hegstad, Ole Gunnar Winsnes 2000. *Folkekirke 2000. En spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke*. Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO).
- Høeg, Ida Marie 2002: *Jeg døper deg til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn*. I: Winsnes, Ole Gunnar (red) *Tallenes tale 2002. Perspektiver på statistikk og kirke*. KIFO-Rapport nr. 23. KIFO/Tapir.
- Høeg, Ida Marie 2003: *Brukerundersøkelsen 2001. En spørreundersøkelse blant medlemmer i Tonsen menighet*. Notat nr 1/2003. KIFO
- Lorentzen, Kristin 2002: *I bredde, lengde og dybde. En studie av dåpskole for 6-åringer i fem lokalmenigheter*. Tapir Akademiske Forlag. KIFO Rapport nr.19.
- Lundby, Knut 1987: *Troskollektivet. En sosiologisk studie av prosesser i folkekirkens oppløsning i Norge*. Universitetsforlaget.
- NOU 2000:26 «...til et åpent liv i tro og tillit.» Dåpsopplæring i Den norske kirke. Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.
- Pettersson, Per 2000: *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer. Svenska kyrkan ur tjänsteteoretiskt och religionssociologiskt perspektiv*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Øystese, Rune 2004: *Dåpsopplæring i hjem og familie. Foreldreundersøkelsen*. 102 sider + vedlegg. Bjørgvin bispedømme mars 2004. NLA-forlaget, Bergen.
- 12.09.07 /EB

Noter

- 1 For nærmere omtale av utvalg av informanter og dokumentasjon for foreldrenes uttalelser viser jeg til Birkedal 2006.
- 2 Et slikt teoretisk perspektiv henter sin tenkning fra «Rational Choice-teori», der en legger til grunn at mennesket er rasjonalt og at en fritt velger sine tjenester. Det er mange innvendinger en kan anlegge ved bruk av en slik teori for kirkelig virksomhet. Anvendelsen av teorien i denne sammenheng begrenser seg i hovedsak til at en henvender seg til brukere av kirkens tjenester, foreldre, og spør dem hva de ønsker. For nærmere drøfting av

- bruk av teorien i kirkelig kontekst vises til Pettersson 2000 og Birkedal 2006.
- 3 For nærmere omtale av de ulike kvalitetskriterier, se spørreskjema i Birkedal 2006:94 og analyse av deres svar i kapittel 6.4 i samme bok.
 - 4 Dette var tilfellet for de foreldre som uttalte seg i de aktuelle menighetene på Nedre Romerike i 2005. Selv om det var relativt mange deltakere, sett i forhold til andre menigheter, var det oversiktlige miljø med god voksettetthet.
 - 5 På en femgradert skala, hvor 1 er «ikke tilhørighet» og 5 er «sterk tilhørighet», plasserer de aller fleste seg på 3.

Sammendrag:

Foreldre som bærer sine barn til dåpen har ulike forventninger til kirken som pedagogisk aktør. Det er også ofte en avstand mellom de planer og intensjoner kirkens ledere har og de forestillinger foreldrene har. Dette blir tydelig i en empirisk undersøkelse blant foreldre til 4-6 åringer. Foreldre som er intervjuet har erfaring med barns deltakelse i kirken, men er ikke selv aktive gudstjenestedeltakere. Hva foreldrene mener med god kvalitet og forventer av kirken er forskjellig. Artikkelen anlegger et tjenestetoretisk perspektiv og spør hvordan kirken kan møte de ulike forventninger og ønsker. Kirken må da også se seg som en aktør i et sosialt landskap, der en kjemper om barn og foreldres oppmerksomhet. Kirken må være interessert i menneskers behov og tilby sine tjenester slik at en imøtekommer foreldrenes ønsker. Deltakere i kirkens opplæring må få en opplevelse av at dette gir en merverdi i deres liv. Samtidig må kirken stå for bestemte verdier og holdninger. Det er nødvendig for at kirken skal være kirke. Kirkens ledere utfordres til å utvikle en systematisk brukerorientert kvalitetstenkning, der en har fokus både på barn og foreldre samtidig som en står for og formidler bestemte verdier.